

ҰЛТ ҚҰНДЫЛЫҒЫ – ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕ

т.ғ.к. К.К. Кунапина

Әл-Фараби ат. ҚазҰУ профессоры,

т.ғ.к. Н.К. Алпысбаева

Әл-Фараби ат. ҚазҰУ профессоры

«Қайда баратыныңды емес, қайдан шыққаныңды ұмытпа» деген қазақта әдемі айтылған осы сөздің түп-төркіне қарасақ, біздің ұлтымыздың ғасырларға жалғасып келе жатқан құндылығының өзі – ұрпағына ұлттық құндылықтарды сіңіруінде, игеруінде дер едік. Ес білгеннен, бір-ақ ауыз сөзбен «ұят болады» деген сөз біздегі ұлттық тәрбиенің бастауы десек артық емес. Өмірінің соңына дейін тәрбиенің бастауы, шамшырағы - осы «ұят болады» деген сөз біздің жадымызда, жүрегімізде мәңгі сақталады. Бала кезімізден, атадан, ападан, әкешешеден, көрші-қолаңнан, т.б., өсе келе дос-жолдастарыңнан, елден «ұят болады» деген сөз біздің тәрбиеміздің темір-қазығы іспеттес болды.

Қоғам қайраткері Болат Бопайұлының еңбегінен үзінді келтірейік:

«Қазақ «Балапан ұяда нені көрсе, ұшқанда соны іледі» дегенді тектен текке айтпаған. «Отан сүю отбасы, ошақ қасынан басталады». Тәрбиесі кем адам он екі мүшесі толық болса да, рухани жақтары мүгедек адам.

Ұлға отыз үйден, қызға қырық үйден тиым алып, бөгде-бөтен орта, шарғы, шаңырақтардан жаман мінез жұқтырып алудан сақтанады. Өздерінің үлгі – өнеге, тәртіп-тәрбиеден сақтайды. Таған-тас мінезін бүтін ұстайды. Ұлын ұлылыққа, қызын қырмызылыққа баурап отырады. «Жаман болады», «ұят болады», «обал болады», «зиян болады», «ысырап болады» деген сөздерді құдайдың құтты күні құлағына құяды да отырады. Бұл сөздер үлкен қамал, үлкен тау, үлкен кітап секілді. Мұны жастайынан естіп өскен бала бұл қамалды бұзып, бұл таудан асып, ешбір жамандыққа бармайды. Төрт құбыланы ақыл көзбен шолады. Жамандықтан жиреніп, жақсылықтан үйреніп үлгі алып жүреді. Өнеге көрсетіп жүреді.

Қазақ осындай жағымды жанұяда әдеп-тәрбиесін көріп, өсіп жетілген жетелі ұрпақтың жүрегі жылы болады, кеудесі күн сәулесіндей жарқырап тұрады. Олар иман жүзді келеді. Көкірегіндегі ізгілік сәулесін басқаларға да түсіре біледі. Олардың тұтас қимыл қозғалысы іс-әрекеті, сөйлеген сөзі үлгі мен өнегеге, бірлік пен берекеге толы болады деп қарайды. Олардан өшпес із қалады. Олар дүниеден өткеннен кейін де олардың бойынан қалған ұлағат, ізгілік артқы ұрпақ бойынан ұлылық тауып, ұласып жатады. Қазақ осыларды нағыз қара көктің тұқымы, жеті атасы түгел қаракөк, текті шаңырақтың балалары, ұрпақтары, тұқымдары деп қарайды. Бұлардың тума мінезі сол қалпында өзгермей өмір сүреді. Дағдысы, әдеті, тәрбиесі өзгермей жалғаса береді».

Қазіргі кезде «бұрынғының қойы маңырайтын, қазіргінің қойы аузын ашатын заманда, өмір сүріп жатқандай боламыз. Техниканың дамыған кезі, ақпараттар легі толассыз жан-дүниемізді, сана-сезімімізді баурап алып, ол ақпараттарсыз, әсіресе жас ұрпақ өмір сүре алмайтын дәреже жеттік десек артық емес. Оразасын нанмен емес, телефонмен ашатын жас ұрпақ өсіп келеді. Әрине,

өмір заңдылығы қоғам жетістіктерінен қалуға болмайды. Өрімдей жастардың өмір жолына дұрыс жол көрсететін осындайда дала академиктері – ата-аналар және тәрбиелі әке-шеше қамқоры қажет-ақ. Міне, осындайда, көпті көрген, атаға – бала, ағаға – іні, ініге – шынайы аға бола білетін, адамдардың руханиат әлеміне қызмет ететін нағыз азамат Әке керек.

Міне, осындайда, отбасылық бақытты, әулеттік бақытты, қоғамдық бақытты, адами бақытты шебер үйлестірген – Ана керек.

Фариза Оңғарсынова әкені білекке, балаларды саусаққа, ананы солардың бәрін тұтастырып, нәр беріп тұратын қантамырына балаған екен. Осындай ата-анадан тәрбие алған бала тәрбиелі, өнегелі болып, қазақ отбасының үлгісін көрсететіні белгілі.

Қазіргі қоғам, ұстаздар қауымынан биік парасаттылықты, әлемдік бәсекеге қабілетті, мықты біліммен сусындаған ұрпақ тәрбиелеуді талап етеді.

Иә, ұрпақ тәрбиелеуде ұстаздардың, білім ордаларының рөлі әрқашан да зор екені түсінікті.

Тарих тереңіне үңілсек, белгілі жазушы А.Герценнің «Былое и Думы» атты романында «Азықтандырушы ана» деген сөз алғаш рет кездеседі. Ертеректе, әрбір білім нәрімен сусындаған адам өзі оқыған білім ордасын («Аима матер», питающая мать) «Азықтандырушы ана» - деп атаған екен.

Ал, бұл сөздің төркініне мән беретін болсақ, әр білім ордасы сол кездің өзінде-ақ шәкірттерін тек білім нәрімен ғана емес, тәлім-тәрбиеге, яғни, жеке тұлғаның рухани дамуына да әуел бастан көңіл бөлген. Сондықтан да болар, біліммен сусындаған әр адам өз білім ордасын әлемдегі ең қасиетті ана сөзімен байланыстыруының өзі тегін емес шығар.

Біздің елімізде сонау кеңестік заманнан-ақ жүйелі, саналы білім беру жүйесі қалыптасқаны белгілі. Қоғам дамуына байланысты білім беру барысында өзгерістер, әр түрлі даму бағыттары болатыны, оның жемістері мен кемшің тұстары болатыны ақиқат. Бірақ, қандай кезеңде де терлеп еңбек етпей, тілегіне жетпейтінін білгендер ғана тарихта жеке тұлға болып қалыптасатыны түсінікті ғой, ол өмірдің бұлжымас қағидасы. Жеке тұлғалар өмірінен дерек келтірейік:

«Шет тілі – өмір үшін күрес құралы», өміршен, мәнін мәңгі жоғалтпайтын қандай керемет сөз.

Иә, қазіргі таңда білім беру саласында шәкірттеріміздің бірнеше тілде сөйлегенін көріп қуанамыз, мақтанамыз.

Белгілі қоғам қайраткері Асылы Осман: «Рухани дүние дегеніміз ол ішкі дүние. Екі нәрсе бар, оның бірі көзге көрінеді, екіншісі көзге көрінбейді. Бұл ретте көзге көрінбейтін нәрсе, ол сіздің ішкі жан-дүниеніңіз, ұлттың бойына біткен адами ұлттық қасиеті. Ол ұлттың санасы, өзіндік ерекшелігі, ұлттық коды. Ал рухани құндылық дегеніміз – ұлттың тілі, ділі, әдет-ғұрпы, салты, мәдениеті, тарихы.

Мен тілдің жаны – сөз, ұлттың жаны – тіл. Тіл ұлттың рухының үні деп үнемі айтып жүремін. Ұлттың ең асыл дүниелерінің жиналған құндылықтар қоймасы да осы тіл. Елге, жерге деген сүйіспеншіліктен ұлттық сана қалыптасады. Қазақта «Қора толған қой бер, бесік толған бала бер. Ол балаға сана бер» деген даналық тәмсіл бар».

Эрине, «өзге тілдің бәрін біл, өз тілінді құрметте» деген парасатты сөз жас ұрпақтың жүрегінде лайым мәңгі сақталсын дейік.

Тағы да бір дерек келтірейік:

Жалпақ жаһанда жауһар жақсылықтарымен үлгі шашып отырған жапон жұртының бір ғана мысалына жүгінейікші. Бүгінде 50 мыңнан астам жапондық жүзжылдық ғұмыржас межесінен емін-еркін, емен-жарқын аттап отыр. Енді 15 жылдан кейінгі бұл елдегі ұзақ жасаушылар миллионнан асып жығылмақ. Мұндай ғажап әлемнің басқа ешбір елінде жоқ.

Ал, ұзақ өмір сүрудің құпиясы мынада: жапондықтар қарым-қатынас кезінде бір-бірін ренжітпеуге, көңіліне қаяу салмауға тырысатын жалғыз халық екен. Нақ осындай қадамы құтты елді әлем картасынан табу қиын.

«Ізет пен ілтипат, сыйлағанның құлы болу, шынында келгенде, қазақтан қалған. Даладай дархандық та, кең пейіл де, ер көңіл де, жалғыз атын жолаушыға сойып салар қонақжайлылық та, зият тектілік те қазақтың сүйегіндегі қазыналық қасиеттер екендігі бүгінде төрткүл дүниеге мәлім-ау. Бағзыдан бергі салт-санасы, әдет-ғұрпы, дәстүр жоралғысы, тәлім-тәрбиесі, даналық сөздері, бәрі-бәрі қазақтың азбас, тозбас, сарқылмас асыл қазынасына жатады. Осының бәрі, сайып келгенде, интеллектуалды ұлт қалыптастырудың негізі. Адам капиталының алтынға айырбасталмас әзиз құндылықтары болып табылады. Олай болса, қазақ қазынасын игерейік, ағайын. Ұзақ ғұмыр да, ырыс-береке де, ұлт рухынан, ұлттық ақыл-парасаты мен жан жүрегiнiң қайнарынан шығатынын әсте қаперден шығармайық» дейді журналист Құрғанбек Аманжол («Егемен Қазақстан», 05.01.2017).

Саналы ұрпақ тәрбиесі, қанмен берілетін ұлттық қасиеттерді жас өркеннің бойына сіңіру-қазақ деген ұлы халықтың, әсіресе алдыңғы толқын ағалар мен апалардың әрқашан қасиетті борышы. Осы борышты адалдықпен атқару – сіз бен біздің парызымыз да қарызымыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Б. Бопайұлы. «Қазақ мінезі», Павлодар 2020 ж.
2. С.Түркменбашы, «Рухнама», Алматы, 2004
3. Муратханова Р., Кунапина К., Ережеп М.Н., «Өзін-өзі тану» оқулығы. 12 сынып. «Бөбек» ұлттық ғылыми-практикалық білім беру және сауықтыру орталығы, 2019 ж.
4. Құрғанбек Аманжол, «Егемен Қазақстан», 05.01.2017.
5. Құнапина Қ.Қ., Л.Б. Момунтаева., Д.Н. Сағынғалиев., «Атаулы күндер - тәрбие тағылымы», «Дайр» баспасы, 2024